

„TIMM THALER ehk MÜÜDUD NAER”

NUKU teatri lavastus vanusele 10+

Lavastuse sisukirjeldus

I vaatus

Lavastuse alguses näeme Timmi ema ja isa lapsevankri- ga – kostub Timmi õnnelik lapsenaer, mille ta on pärinud oma emalt. Kuid Timmi ema sureb ning isa jääb poisiga kahekesi. Kaugemal jälgib sündmusi salapärane parun Taruk, kel tekib huvi Timmi erakordse naeru vastu.

Timmi isa toob majja kasuahne võõrasema ja tema poja Ervini. Kui Timm on suuremaks kasvanud, viib isa ta esimest korda hipodroomile hobuste võiduajamisele. Isa paneb panuse hobusele nimega Väsinud Välk, kes kahjuks ei võida. Kaugemal jälgivad sündmusi parun Taruk ja Kreschimir, kellelt parun on ostnud tema ilusad silmad. Algab uus võidujooks. Parun nipsutab sõrmi ning Timm ja isa võidavad raha.

Saamaks võimu Timmi üle, soovib parun Timmi isast vabaneda ning isa sureb. Timmi elu muutub täielikult – võõrasema sunnib teda raha teenima minema. Hipodroomil lubab parun aidata Timmil võita ja soovib vastutasuks, et Timm müüks talle oma naeru. Kuna Timm vajab raha, sõlmibki ta paruniga lepingu. Üsna pae jõuab talle kohale, et ta võidab küll kõik kihlveod, kuid on kaotanud oma naeru.

Timm lahkub kodust ja annab isa haul lubaduse oma naer tagasi saada. Ta kohtub trammis härra Rickertiga, kes võtab Timmi laevale tööle. Poiss kohtub ka Rickerti emaga, kes märkab, et noormees ei naerata. Jalutuskäigul mööduvad proua Rickert ja Timm lavast, kus mängitakse käpiknukuteatrit – muinasjuttu „Kleepluik”, mis lõpeb sõnadega „Eks lööme käed, mu härra, uskuge – mis tõprast eristab meid, naer on see. Nii inimest võid tunda sellest sa, et õigel hetkel suudab naerda ta.” Need sõnad jäävad Timmi saatma kogu teekonna jooksul.

Laeval kohtub ja tutvub Timm Krechimiriga, kes taipab, mille on Timm parunilt naeru eest vastutasuks saanud. Timm tutvub ka tüürimees Jonnyga, kellega üritab sõlmida võimatut kihlvedu, et oma naer tagasi saada. Järjekordse kihlveokatse läbi saab Timmist maailma rikkaim inimene – laevale saabub telegramm, et parun Taruk on surnud ja Timm on tema pärija. Jonnyl tekib hulk küsimusi ja ta töötab Timmi aidata. Laevale ilmub Taruki kaksikvend (tegelikult Taurk ise), kellest saab Timmi eestkostja ja kes võtab poisi endaga kaasa.

II vaatus

Parun avaldab Timmile, et ta pole Taruki kaksikvend, vaid Taruk ise, seega on Timmil jätkuvalt võimalik naer kunagi tagasi saada. Nad sõidavad Mesopotaamiasse paruni lossi, kus palvetavad jesiidid ehk saatanakummardajad. Parun nõuab, et Timm loobuks otsimast kihlvedu, mida kaotada. Tulevad Selek Bei, parun partner Aasias, ja mister Penny, partner Euroopas.

Timm osaleb paruni ärikohtumisel ja märkab sildilt, et Taruk on tagurpidi Kurat. Timm tuleb pakimargariini-äri-ideele. Parun ähvardab Timmi sõpradele halba teha, nii et Timm annab lubaduse, et ta ei võta sõpradega mingil viisil ühendust, kuni margariiniäri ametlikult käima läheb.

Mr. Penny petab Timmilt välja tema osaluse margariiniäris. Selek Bei annab Timmile kustuva tindiga sullepea, et Timm saaks paruni üle kavaldada, kuid see ei õnnestu.

Parun vajab Timmist naeratava näoga fotot, selleks laenab ta talle tema naeru viieks minutiks. Timm kogeb taas, mis tunne on omada oma naeru, ning teeb katse paruni lossist põgeneda, kuid see ebaõnnestub ja parun saab naeru tagasi.

Sõidetakse Hamburgi ja pakikandjaks maskeeritud Jonny annab Timmile kirja, millel olev kaart juhatab Timmi paika, kus sõbrad teda ootavad. Parun pakub Timmile kogu oma pärandit, kuid Timm otsustab ikkagi oma sõpradega kohtuda. Ta põgeneb hotellist ja jõuab paika, kus ootavad Kreschimir, hr. Rickert oma emaga ning Jonny. Kreschimir käsib kihla vedada, et Timm saab sealsamas oma naeru jälle tagasi. Parun jõuab kohale ja palub, et Timm seda ei teeks, pakkudes talle raha. Timm sõlmib kihlveo ühe penni peale ning saab naeru tagasi.

Parun ei mõista, miks Timm ainult ühe penni peale kihla vedas, kui ta oleks võinud saada kogu maailma varanduse. Aga Timm ütleb: „Ma juba olengi kõige rikkam inimene kogu maailmas, sest mul on ... minu naer.”

Vormikirjeldus:

Lavastus on üldjoontes lavastatud draama- ehk sõnateatri vormis. Lisaks on kasutatud nuku- ja visuaalteatriele-

mente: maskid, traditsioonilise käpiknukuteatri-stseen, liikuvate dekoratsioonidega loodavad tegevuspaigad, videolahendused jm.

Lavakujundus on tinglik – esemeid on vähe ja kõik on mitut viisi kasutatav. Domineerivad hallid, tumedad toonid, lavapilt mõjub hämara ja salapärasena. Leidlikult on kasutatud suuri ratastel treppe, mis muudavad asetust ja annavad palju mänguvõimalusi. Treppidest ehituvad erinevad tegevuspaigad nagu laev, mägi, hipodroomi tribüünid, kodu. Trepid on ka lavastuse üheks põhiliseks sümboliks – need on tegelastele kui üles- või allakäigu-tee, aga ka võimupositsiooni näitaja – kes on madalal ja kes on kõrgel; kes on kellest üle; kelle käes on võim.

Lisaks metallist trepikonstruktsioonidele on laval läbi paistva pinnaga sirmid, mida liigutatakse samamoodi kui treppe – peeglid ja klaassirmid pöörlevad ja vahetavad kohti justkui tantsides, tekitades illusiooni liikuvast, pidevas muundumises ruumist. Liikuvus omakorda rõhutab loo hoogsust ja tegelaste rännakut.

Liikumised on lavastuses väga täpselt läbi komponeeritud, on ka tantsulisi numbreid ning lavastatud liikumisega grupistseene. Väga olulised on lavastuses spetsiaalselt loodud originaalmuusika ja helid, samuti valguskujundus, mis loovad mõjusaid atmosfääre ja rõhutavad sündmustikus toimuvat. Valgus on kohati kui omaette tegelane, visualiseerides Timmi naeru, mis on kujutatud sillerdava, vees peegelduva valgusena. Videotaustad aitavad tegevuskohti täpsustada, liikuv videopilt võimendab toimuvat. Kuna loos on maagiat, on kasutatud ka trikke ja efekte (näiteks „nõiub“ parun Timmi hetkega lae alla rippuma).

Kostüümikujunduses on kasutatud 1930ndate stilistikat. Näitlejate mängustiil on ekspressiivne ja karakterne, mis rõhutab kontraste tegelaste isikuomadustes (muinasjutulik head ja pahade vastandus). Kõrvalosatäitjad mängivad palju eri rolle, tegelastegalerii on kirev ja vaheldusrikas.

Autorist

Saksa lastekirjanik JAMES KRÜSS sündis 31. mail 1926 Helgolandil saarel. Tuntuks sai ta 1962. aastal kirjutatud raamatuga „Timm Thaler“, mis on võitnud mitmeid auhinda. Krüss elas kaua Saksamaal Müncheni lähedal, alates 1966. aastast elas ta Hispaanias Cran Canarial, kus 1997. aastal suri.

James Krüss kasvas üles Helgolandil saarel elektrik Ludwig Krüssi ja tema naise Margaretha Friedrichsi vanima pojana. Ta sai kakskeelse kasvatuse ning valdas nii saksa kirjakeelt kui friisi keelt.

1941. aastal evakueeriti pere Helgolandilt. Pärast keskkooli lõppu 1942 astus Krüss Lundeni õpetajate instituuti Schleswig-Holsteini liidumaal, 1943. aastal Ratzeburgi õpetajate instituuti ning alates 1944. aastast õppis Bernhard Rusti ülikoolis Braunschweigis. Teise maailmasõja lõpupoole 1944 astus ta vabatahtlikult lennuväkke. Pärast sõda polnud enam võimalik Helgolandile naasta, kuna saar oli sõjaväe käes ning Briti õhujõud harjutasid selle pihta pommitamist.

Krüssi esimene täiskasvanute raamat „Der goldene Faden“ („Kuldne niit“) ilmus 1946, samal aastal alustas ta ka õpinguid Lüneburgi pedagoogilises kõrgkoolis. Paar aastat hiljem sai ta kätte kooliõpetaja paberid, kuid ta ei töötanud elus õpetajana kunagi. Samal aastal asutas Krüss kodu kaotanud saareelanike jaoks ajakirja Helgoland, mis ilmus aastani 1956.

Lastele hakkas ta kirjutama pärast tutvumist Erich Kästneriga, kes tema annet tunnustas ja teda julgustas. Alates 1951. aastast kirjutas ta lastele kuuldemänge. Krüssi esimene lasteraamat „Majakas Vähimadalal“ ilmus 1956. 1960. aastal anti Krüssile raamatu „Minu vaarisa ja mina“ eest Saksa lastekirjanduse auhind ning sellega oli läbimurre saavutatud. Krüssi tuntuim raamat on 1962. aastal ilmunud „Timm Thaler oder Das verkaufte Lachen“ („Timm Thaler ehk Müüdnud naer“), millest 1979 filmiti ka samanimeline teleseriaal. Autorina, kes oli kogenud II Maailmasõda, kirjutas Krüss selle raamatu rõhutamaks rahu, vabaduse ja inimlikkuse vajadust.

1966. aastast kuni surmani elas James Krüss Tenerifel koos kohaliku päritolu elukaaslase Dario Pereziga. James Krüss maeti 27. septembril 1997 Helgolandil lähedal merre.

James Krüss kasutas ka pseudonüüme Markus Polder ja Felix Ritter. Alates 2013. aastast antakse Saksamaal iga kahe aasta tagant välja rahvusvahelist James Krüssi nimelist laste- ja noorsookirjanduse auhinda.

Ülesandeid lavastuse „Timm Thaleri ehk Müüdnud naer” teemade käsitlemiseks koolitundides:

1. Jaga teistega kogemust – mis pani sind naerma? See võib olla teksti, meenutuse, foto, video vm kujul. Näiteks jagage klassis videoklippe, mis tegid teile tõeliselt rõõmu, ja kirjeldage, miks te nõnda tundsite.

2. Timmi helge, Taruki tume maailm.

Kuula kaht lugu helilooja Aleksandr Žedeljovi poolt lavastusele loodud muusikast. Üks neist muusikapaladest kirjeldab Timmi olemust ja maailma, teine Tarukit ja kolmas meeolelu hipodroomil. Kirjelda mõlemat tegelast nendest muusikapaladest lähtuvalt. Missugune ettekujutus Sul tegelastest tekib? Missugused võiksid olla Timmi ja Taruki iseloomud ja väärtushinnangud muusikapaladest lähtuvalt? Mis tundeid tekitab hipodroom? Pane kirja märksõnu ja kujutluspilte, mis muusikat kuulates tekivad.

„Pozitiv”: <https://soundcloud.com/triophonix/pozitiv?in=triophonix/sets/timm-thaler-ehk-mueuedud-naer>

„Ba Ga Ga”: <https://soundcloud.com/triophonix/baga-ga-ga?in=triophonix/sets/timm-thaler-ehk-mueuedud-naer>

„Hipodroom”: <https://soundcloud.com/triophonix/hipodroom?in=triophonix/sets/timm-thaler-ehk-mueuedud-naer>

3. Vaata lavastuse kohta käivaid märksõnu ja too iga sõna juures näiteid nähtud lavastusest – milline tegelane, sündmus või mõte sul antud märksõnaga seotub? Võrrelge oma mõtteid klassikaaslastega ja arutlege tekkinud mõtete üle.

- võim ja vaim
- manipuleerimine
- hingepuhtus
- raha
- muundumised
- peegeldused
- silmad
- naer
- geomeetria
- hipodroom
- hasartmängud

4. Jaotage klass gruppideks ning jaotage gruppidele arutlusteemad. Pärast arutelu tehke kokkuvõtte ja esitlege seda teistele.

- Milleks Tarukil naeru vaja on? Mida Timmi naer tema jaoks tähendab?
- Mille üle ollakse õnnelik? Kas õnnetundeks peab alati põhjus olema? Kas õnnelik võib olla lihtsalt niisama? Miks ei suuda Taruk õnnelik olla?
- Milliseid väärtuseid pead elus tähtsaks? Kas olete nõus väitega, et väärtusest saadakse aru alles siis, kui ollakse sellest ilma jäänud?
- Üks lavastuse läbivaid teemasid on mäng. Milliseid mängu selles loos mängitakse? Mis hetkel saab mängust mängurlus ehk sõltuvus? Kas mängus peab alati võitma?
- Lavastaja Taavi Tõnisson on lavastusest rääkides öelnud: „Midagi soovides, tahtes, oleme valmis minema kompromissidele, sellega endast osa loovutades. Kust jookseb eetilise piir?” Kas ka teil on olnud kogemusi, kus millegi saavutamiseks olete pidanud enda sees kompromissile minema, midagi endas alla suruma või mõnda põhimõtet murdma?
- Kas kokkupuuted Tarukiga andsid Timmile ka midagi head? Mida Timm Tarukilt võis õppida?

5. Kasutage koos klassiga Google'i tõlkeprogrammi aadressil translate.google.com ja uurige, milliseid vihjeid annavad raamatutegelaste nimed. Sisestage nimed tõlkeprogrammi ja otsige vasteid eri keeltes. Arutlege, mida on raamatu autor soovinud selliste nimede andmisega tegelaste kohta öelda?

Thaler

Taruk

Mr Penny

Selek Bei

6. Esseeteema: Elu ilma naeru ja naeratusteta

Püüa end asetada Timmi olukorda – kuidas oleks elada ilma naeratamise ja naeruta? Kirjelda, mida võime naerda sinu jaoks tähendab ning mida selle kaotamine sinu elus muudaks.